

Політичний флешмоб: Специфіка періоду революції гідності та Україно-Російського Збройного Протистояння

Досліджено політичний флешмоб як нову форму політичної участі. Розкриті мобілізаційні можливості цієї форми політичного протесту на прикладі флешмобів періоду Революції гідності та україно-російського збройного протистояння (2013–2014). Вивчаються переваги флешмобу в сучасному політичному процесі. Політичний флешмоб аналізується як неконвенціональна форма політичної участі громадян за мережесим принципом формування.

Ключові слова: флешмоб, політичний флешмоб (полімоб), політична участь.

Political flashmob: Specifics of the period of dignity revolution and Ukrainian-Russian Armed Conflict

There is investigated political flashmob as a new form of political participation. There are determined mobilization capabilities of this form of political protest at the example of flashmobs of the period of Dignity Revolution and Ukrainian-Russian armed conflict (2013–2014). There are studied advantages of flashmob in modern political process. Political flashmob is analyzed as non-convectional form of political participation of citizens by network formation principle.

Keywords: flashmob, political flashmob (polimob), political participation.

Polityczny flash mob: Specyfika okresu rewolucji godności i Ukraińsko-Rosyjskiej Konfrontacji Militarnej

Tradycyjne formy uczestnictwa politycznego dzisiaj nie są jedyną drogą zaangażowania obywateli w procesy polityczne. Powstał szereg nowych, twórczych form uczestnictwa obywatelskiego w procesach politycznych. Jedną z form takiego uczestnictwa jest flash mob. H.

Rheingold w pracy pt. “Mądry tłum: następna rewolucja społeczna”¹ jeszcze przed powstaniem politycznych flash mobów przewidział zastosowanie nowoczesnych środków komunikacji do samoorganizacji masy. Badacz użył terminu “smart mob” (bystry tłum) – “mądry tłum”, czyli nowe społeczeństwo, które potrafi osiągnąć wysoki poziom wewnętrznej organizacji w specyficznych warunkach (anonimowości, braku ośrodka rządzącego); autor zapowiadał zastosowanie nowoczesnych technologii komunikacyjnych (Internetu, telefonów komórkowych) w celu samoorganizacji.

H. Rheingold zapoczątkował badania problematyki flash mobów, która później uległa naukowej konkretyzacji. Ten rodzaj działania badają m. in. ukraińscy badacze: T. Kremeń, T. Kuprij, W. Toriany, O. Szerman, którzy badają fenomen politycznego flash mobu z zastosowaniem różnych metodologicznych podejść. Ale właśnie specyfika flash mobów przeprowadzonych w Ukrainie w okresie Rewolucji godności i ukraińsko-rosyjskiej konfrontacji militarnej jest jeszcze niezbadanym kierunkiem badań politologicznych. Nasze zadanie badawcze to ujawnienie pewnych tendencji w zastosowaniu politycznego flash mobu jako formy uczestnictwa politycznego w Ukrainie.

Pierwotnie flash mob, przestrzegając dewizy “Flash mob poza religią, poza polityką, poza gospodarką”, nie był przeznaczony do akcji politycznych. Flash mobs mające cele polityczne były zakazane przepisami, ponieważ przewidywano, że będzie to forma swobodnego samowrażania, akcja artystyczna, środek protestu społecznego poprzez absurdyzację, lecz nie sposób osiągania pewnych celów politycznych. Jednak na tyle atrakcyjna forma wyrażania pomysłów nie mogła uniknąć uwagi ze strony sił politycznych. Flash mob szybko pozycjonował swój ekwiwalent polityczny jako polityczny flash mob. Dzisiaj flash mob zakorzenił się w polityce, mając główny cel – wywołać zainteresowanie przypadkowych widzów, chęć dowiedzieć się, co się dzieje. Przekształcił się w nową formę zaangażowania demokratycznego obywateli wg sieciowej zasady kształtowania (podstawa – to więzi poziome, nie pionowe). Flash mob to niekonwencjonalna forma uczestnictwa politycznego i członkostwa w organizacjach społeczno-politycznych.

Podstawowe cechy politycznego flash mobu są sprzeczne z logiką protestu politycznego, którego właściwościami są następujące aspekty:

- protest polityczny prowadzony jest zazwyczaj przez aktywistów konkretnego ruchu politycznego lub przez zwolenników pewnych idei politycznych;
- akcje protestu politycznego dążą do całkiem konkretnych celów politycznych i prowadzone są przede wszystkim dla osiągnięcia tych celów;
- akcje protestu politycznego nastawione są na maksymalne audytorium (czyli ludzi, którzy dowiedzą o tym, że dana akcja została przeprowadzona), dlatego liczą przede wszystkim nie na świadków akcji, lecz na przedstawicieli prasy;

¹ Г. Рейнгольда, Умная толпа: новая социальная революция, Москва 2006, s. 415

- акcje protestu planowane są zawczasu i w odróżnieniu od flash mobu, pozbawione są efektu spontaniczności (dotyczy to nawet akcji “przedzierających się”), ponieważ na miejsce wydarzeń koniecznie zapraszane są zawczasu dziennikarze².

Ukraińska badaczka politycznego flash mobu O. Szerman wskazuje na znaczenie osobistego doświadczenia, własnych czynności jako takich, które mają silniejszy wpływ na świadomość człowieka niż hasła usłyszane lub przeczytane³. Dlatego w takich sytuacjach kształtowanie odpowiednich nastawień moralno-etycznych, krzewienie pewnych idei odbywa się szybko i skutecznie.

Na pierwszy rzut oka, flash moby podobne są do zwykłych akcji masowych, ale tak naprawdę one wykazują absolutnie nową zasadę organizacji. Nie ma jednego centrum, które miałyby wysyłać zaproszenia do szczebli poziomych lub pionowych: inicjatorem flash mobu może być jeden człowiek, flash mob (samo)organizuje się poprzez łańcuchowe rozpowszechnienie informacji nieformalnymi kanałami komunikacji⁴.

Flash mob ma szereg wyraźnych zalet potęgujących jego znaczenie dla procesu politycznego: naoczność i wyrazistość; „pojemność” formy wyrażenia; potencjał do zaangażowania znacznej ilości przedstawicieli społeczności. Organizacja przy pomocy środków masowego przekazu; dobrowolne uczestnictwo; anonimowość; szybkość zebrania; pokojowy charakter; brak organizatorów i osób odpowiedzialnych; możliwość zaproponowania każdemu potencjalnemu uczestnikowi scenariuszu pewnego przedsięwzięcia i samodzielnego odnalezienia zwolenników; krótkotrwałość; gwałtowność; tak społeczno-polityczny, jak również rekreacyjny charakter; brak regulaminu prawnego (trudno bowiem pociągnąć do odpowiedzialności kogoś z uczestników) – są to niezaprzeczalne cechy flash mobu. Istotną właściwością flash mobu jest to, że stanowi on słabo sformalizowaną, niehierarchizowaną, sporadyczną pod względem sposobu mobilizacją działań zespołowych, co jest skutecznym instrumentem konsumeryzmu politycznego.

Flash mob już produkuje nowe spektrum technologii politycznych – moberowych. Polityczny flash mob – to nie jest zwykła rozrywka intelektualna, tak jak w tradycyjnym flash mobie; często on ma na celu modyfikację ustroju politycznego i daje impuls “kolorowej rewolucji”. Polityczne flash moby są prostszym, bardziej operatywnym i bezpieczniejszym sposobem wyrażenia opinii społecznej lub przyciągania uwagi do problemów niż inne akcje protestu. Ich zadanie: poruszyć konserwatyzm (absenteizm) społeczeństwa, w niestandardowy sposób pokazać jego problemy. Najważniejsze, żeby władze nie ignorowały zgłoszonych problemów, w innym razie oczekiwane są potężniejsze polityczne flash moby, jak na przykład w 2001 roku na Filipinach, gdzie zwolennicy opozycji obalili ówczesnego prezydenta Johna Estradę,

² В. Торяник, Флеш-моб як інструмент політичного консумеризму, “Вісник Севастопольського національного технічного університету”, 2011, nr. 123, s. 229.

³ О. Шерман, Флешмоб як засіб патріотичного виховання, w: Патріотичне виховання громадян в умовах інтеграційних процесів, Запоріжжя 2014, s. 320.

⁴ О. Шерман, Флешмоб як соціальне явище, w: Особистість в екстремальних умовах, Львів, 2013, s. 82.

zgrupowani na placu centralnym za pomocą rozsyłania smsów ponad milion protestujących, ubranych w ciemne ubrania.

Sieci społeczne i flash moby przeprowadzane za ich pomocą przez ostatnie kilka lat mają ważne znaczenie we wielkiej polityce, na przykład, podczas wyborów we Włoszech, w Iranie w 2009 roku, w ramach ruchu "Podbij Wall Street", wydarzeń Arabskiej wiosny. Termin "Twitter Revolution" odnosi się do różnych rewolucji i protestów, koordynowanych przez sieci społeczne: protesty w Kiszyniowie (2009), akcje protestu w Iranie (2009), rewolucje w Tunisie (2010-2011), Egipcie (2011), Rewolucja godności na Ukrainie (listopad 2013 – luty 2014).

Pierwszy flash mob w Ukrainie odbył się 16 sierpnia 2003 r. o godzinie 17:00 w Kijowie, w centrum handlowym "Globus" na Placu Niepodległości (Majdan Nezależnosti)⁵ [, s. 73]. Wezwanie do wykorzystania pomarańczowej wstążki i koloru na znak pozycji politycznej, rozlane Ukraincom pocztą elektroniczną w październiku 2004 r., niektórzy badacze uważają za flash mob⁶ []. Powstawszy jako formy spontanicznej kreatywności masy, pozostaje zjawiskiem, w którym inicjatorzy i wykonawcy niczym się nie różnią: oni należą do tych samych grup wiekowych i społecznych, mają wspólne ideały i mentalność⁷ [, s. 318].

Zasługują na szczególną uwagę liczne patriotyczne flash moby: "Ukraina – jedna, bez wojny" (z okazji Dnia Konstytucji Ukrainy, 28.06.2014), "Uściśnij Ukrainę" (odbywał się w koszulkach o kolorach państwowej flagi Ukrainy), "Młodzież za jedną Ukrainę" (w Kijowie koło Arki Drużby Narodów, z okazji Dnia młodzieży, 29.06.2014), flash moby absolwentów z okazji Dnia ostatniego dzwonka (zakończenia roku szkolnego) w wyszywankach oraz z błękitnymi i żółtymi balonami (30.06.2014), flash mob "Za jedność Ukrainy" trafił do Księgi rekordów Ukrainy (02.07.2014 r.; 1200 uczestników utworzyli mapę Ukrainy o wymiarach 25 x 35 metrów).

W okresie Euromajdanu odbyły się liczne flash moby: we Lwowie na znak poparcia dla studentów zatrzymanych w noc na 30 grudnia w Kijowie (uczestnicy z zaklejonymi czerwoną wstążką ustami, 10.12.2013); w Chmielnickim: flash mob matek z dziećmi "Aniołowie Ukrainy" na znak poparcia dla Euromajdanu (28.12.2013); w Kijowie flash mob poświęcony poszkodowanym na Euromajdanie (uczestnicy trzymali plakaty z liczbą 1739, która symbolizowała ogólną liczbę zaginionych, pobitych, zaarrestowanych i zabitych aktywistów (03.02.2014).

Aktywistki "Żeńskiej sotni" z Zaporozża w formie flash mobu protestowały przeciw referendum na Donbasie: w centrum Zaporozża narysowały kontur mapy Ukrainy, a każdy obwód

⁵ Т. Купрій, Ю. Головка, Флешмоб як соціальне явище і технологія інформаційної комунікації, "Трані", 2012 nr 7 (87), s. 73.

⁶ С. Романенко, О толпе, флешмобе и задачах социологии, "Вестник Одесского национального университета", 2005 nr. 11. – s. 80-87.

⁷ О. Шерман, Флешмоб як засіб патріотичного виховання, в: Патріотичне виховання громадян в умовах інтеграційних процесів, Запоріжжя 2014, s. 318.

personifikowała dziewczyna w wyszywance, która trzymała w ręku godło miasta – centrum obwodu. Natomiast flash mob z przeciwnymi hasłami – wzywającymi do uczestnictwa politycznego – przeprowadzili tarnopolscy studenci przed nadzwyczajnymi wyborami prezydenckimi (23.05.2014): pod hasłem “Nie śpij, nie leń się, idź na wybory” studenci leżeli na ulicy, co symbolizowało leń i apolityczność, które są niewłaściwe w okresie na tyle odpowiedzialnym dla kraju. We flash moby ukierunkowane politycznie angażują się również dzieci, m. in. w ogólnoukraińską akcję “Jeśli dzieci błagają – armaty milczą” (08.03.2014).

Ukraińcy przeprowadzają flash moby nie tylko na terenie kraju, a również poza granicami. Np. w Wiedniu odbył się flash mob “skazanie krwawego dyktatora” na znak poparcia Euro-majdanu (09.02.2014). Uczestnicy trzymali w rękach plakaty “Nie – przemocy w Ukrainie” i “Powstrzymajcie przemoc w Ukrainie”; w improwizowanej inscenizacji pokazali dyktatora Janukowicza siedzącego na “tronie” i jego “niewolników na kolanach, którym związano ręce i nakryto głowy prześcieradłami ze śladami krwi”.

Często polityczne flash moby nabierają nie tylko lokalnego brzmienia, lecz również ogarnia obywateli różnych państw jednocześnie: flash mob za jedność Ukrainy “Głos za pokój. Wsprzyjcie Ukrainę” (Warszawa, 17.03.2014); flash mob zezwozeniem wieńców koło ambasad Federacji Rosyjskiej w szeregu miast (Wilno, Warszawa, Bruksela, Vancouver, Haga, Nowy Jork, Toronto) (21.06.2014). Z okazji Dnia Niepodległości w czterech amerykańskich miastach jednocześnie (Waszyngtonie, Filadelfii, Detroit i Nowym Jorku) odbył się flash mob pod hasłem “Zapał iskierkę jedności” (24.08.2014).

Popularną współczesną formą flash mobu jest wysłanie elektronicznych wiadomości o jednakowej treści na oficjalne strony polityków, a mianowicie: Ukraińcy byli szczególnie aktywni co do A. Merkel (12-14.07.2014), starając się wpłynąć na jej stanowisko odnośnie relacji ukraińsko-rosyjskich. W okresie przygotowywania i przeprowadzenia referendum w Autonomicznej Republice Krymu (16.03.2014), a później – we wschodnich obwodach Ukrainy (11.05.2014) odbyły się setki różnych flash mobów na znak poparcia jedności Ukrainy, na przykład, rowerowy flash mob (Dnipropetrowsk, 03.05.2014), flash mob, na którym tworzono i rozmieszczano swój patriotyczny avatar (01.04.2014), flash mob pracowników Ministerstwa Spraw Zagranicznych Ukrainy, którzy “określili” kontur kraju i zaśpiewali Hymn narodowy na placu koło resortu (Kijów, 19.04.2014), flash mob “Ukraina jedna w czasie wojny” (Lwów, 28.06.2014) itp.

W Dniu Flagi Państwowej (23.08.2014) masowo odbywały się flash moby z rozwinięciem ukraińskiej flagi; mieszkańcy miasta niby współzawodniczyli o wymiary niebiesko-żółtej płachty. Przykład zaskakującego flash mobu przedstawiony został z okazji Dnia Miasta w Miłkołajowie (13.09.2014), ukierunkowany przeciw wojnom informacyjnym w postaci zniszczenia prasy, która rozpowszechnia materiały separatystyczne.

W czasie ukraińsko-rosyjskiej konfrontacji zbrojnej aktywizowały się protesty przeciw rosyjskim towarom, sklepom, zakładom żywienia zbiorowego. Myśl przewodnia – “Rosyjskie

zabija”: podczas flash mobu aktywiści w supermarkecie wybierają towary z rosyjskim kodem kreskowym, zbierają w jednym miejscu sali handlowej i padają na podłogę. Tematyka flash mobów protestowych rozpowszechniła się z dziedziny handlu i obsługi na kulturę “Idzie rosyjski serial? Przełącz kanał”.

Mieszkańcy Krymu, którzy na przestrzeni Internetu wyrażają chęć życia pod ukraińską flagą, ale w warunkach aneksji nie ośmielają się wyrazić publiczny protest, przeszli z realnej przestrzeni w wirtualną. W warunkach autorytarnych prześladowań Internet pozostaje “oknem na wolność”, jednak putinski “Antyterrorystyczny zbiór ustaw” (przyjęty w kwietniu 2014 r., wprowadzony od dnia 01.08.2014 roku), zobowiązuje sieci i serwisy społeczne przekazujące szybkie wiadomości do przechowywania korespondencji użytkowników w ciągu sześciu miesięcy, dlatego flash moby internetowe będą dla mieszkańców Krymu niedostępne.

Szczególne znaczenie ma mobilizacja ludzi, którzy zostali wewnętrznymi przesiedleńcami z obwodów Ługańskiego i Donieckiego Ukrainy. Na przykład, na Dzień miasta Ługańska (13.09.2014) ługańczanie przez Facebook umieszczali swoje zdjęcia pod ukraińską flagą i z plakatami o swoim mieście, publikowali na swojej stronie w sieci, dodając hashtag #LuhanskUkraine.

Jednym z najbardziej oryginalnych flash mobów, które przysły z Zachodu, ale zostały przekształcone na Ukrainie, jest Ice Bucket Challenge, ale w odróżnieniu od przyznawania środków na badanie choroby ośrodkowego układu nerwowego (amiotroficznej sklerozy bocznej), Ukraińcy uciekali się do lodowatych oblewań, przekazują sztafetę następnym trzem uczestnikom, żeby zebrać pieniądze dla potrzeb wojska i fundacji charytatywnej pomocy dzieciom chorym na raka krwi. Ten flash mob (mimo niepoważnej – dla ludzi poważnych – formy) objął nie tylko młodzież: lodowatą sztafetę jako pierwsi promowali właśnie rektorzy uczelni, prezydenci miast, top-menadżerowie, politycy, twórcze osobowości, duchowni. Za pomocą tej formy mobilizacji zebrane zostały miliony hrywien i uratowano życie wielu ludziom. Dlatego, naszym zdaniem, flash mob, mimo braku akceptacji przez część społeczeństwa – jest jedną z najbardziej dynamicznych metod zjednoczenia społeczeństwa, czyli zcementowania, sklejenia dla rozwiązania wspólnego problemu. Po nabyciu popularności przez ten flash mob, w celu zwiększenia zbierania środków zostały zorganizowane jego formy zespołowe, na przykład, administracja Parku Kultury we Lwowie wsparła Ice Bucket Challenge (07.09.2014), organizując pawilony do przebierania uczestników, wydania suszarek, wiader, wody, a przede wszystkim (bo na tym polega treść akcji) – skrzynek na ofiary na potrzeby armii. Sztafetę podchwyciły i przekazywały przedsiębiorstwa, ultra, uczelnie...

Do politycznych flash mobów można zaliczyć promowanie przez użytkowników sieci społecznych, przede wszystkim Facebook i Twitter hashtagów do oznaczania tematów, interesujących w mikroblogach sieci. We wrześniu 2014 roku Ministerstwo Spraw Zagranicznych Ukrainy wezwało użytkowników Internetu do aktywnego promowania w Facebook i Twitter hashtagów #StopRussianAggression, a użytkownicy Twittera promowali hashtag

#RussiaViolatedCeasefire, #NATOforUkraine. Jedną z pierwszych prób aktywizacji w taki sposób zainteresowania zagranicą Ukrainą zapoczątkowana została przez aktywistów Euro-majdanu (27.01.2014 roku od godz. 17:00 do 18:00) akcja #DigitalMaidanTwitterStorm; pół-godziny po starcie flash mobu udało się osiągnąć postawionego celu – hashtag #digitalmaidan zajął pierwsze miejsce w światowych trendach sieci społecznej; w ramach flash mobu uczestnicy wysyłali wcześniej przygotowane tweety w języku angielskim, adresowane wpływowym politykom, dziennikarzom i działaczom społecznym całego świata.

Naszym zdaniem, utraciły aktualność co najmniej dwie tradycyjne charakterystyki politycznego flash mobu:

1. flash mobu – to działanie młodzieży. Uważamy, że ma znaczenie nie na tyle wiek, na ile status społeczny i jako skutek – aktywność komunikacji internetowej (jako styl życia), chociaż, oczywiście, liczba użytkowników Internetu największa właśnie wśród młodzieży. Jednak wiele flash mobów dotyczących problematyki socjalnie rażącej jednoczą ludzi różnego wieku, na przykład: Ice Bucket Challenge, który na Ukrainie zaangażował, mówiąc obrazowo, “od starego do małego”;
2. flash mob – to akcja uliczna. Wielu z nich przeprowadzane są, na przykład, w granicach tej wirtualnej rzeczywistości, zwłaszcza w sieci społecznej, poprzez rozpowszechnianie pewnych haseł, zdjęć, zmian avatarów itp.

Tak więc, nowa rzeczywistość internetowa zmienia życie społeczne ludzi, stymuluje do działania, w tym również w formie flash mobu. Dzisiaj mobilizacja polityczna nie jest na tyle skuteczna, jak przy dodaniu jej zabarwienia emocjonalnego; dyskusje racjonalne nie doprowadzają do tego poziomu mobilizacji politycznej, którego osiągają akcje, ukierunkowane na wybuch emocji ich uczestników⁸. Mobilizacja polityczna poprzez media społeczne w formie flash mobów, teatralizowanych perfomansów dociera do apolitycznych warstw ludności, angażuje ich w działalność polityczną poprzez dodanie do uczestnictwa politycznego elementów gry. Flash moby robią efekt doładowania emocjonalnego i wycucia wspólnej sprawy, a jednocześnie umożliwiają uczestnikom oderwanie się od codzienności. Otóż, mobilizacja polityczna, żeby była skuteczna, ma być zabarwiona emocjonalnie.

Za zewnętrznymi przyczynami powstania i popularności flash mobów ukryła się głębsza: flash mob jako rodzaj działalności idealnie wpisuje się w kulturową matrycę Postmodernizmu. Ukraiński politolog O. Szerman charakteryzuje flash mob jako czynność, która nie pociąga żadnych skutków oraz jest jednocześnie i uczynkiem, i imitacją uczynku; jest to rozrywka nie wymagająca kosztów; porozumiewanie się, które nie potrzebuje zasobów psychicznych lub emocjonalnych, a jednocześnie jest to możliwość jakoś dać się poznać, pozostać w wieczności chociaż by w charakterze uczestnika wideo na Youtube; a więc, jest to szansa na zrobienie

⁸ Т. Кремень, Емоційна складова політичної мобілізації через соціальні медіа, “Наукові праці”, 2012, nr. 192, s. 72.

czegoś, tak na prawdę nic nie robiąc⁹. Zresztą, my uważamy, iż ukraińskie flash moby-2014, uwarunkowane wydarzeniami rewolucyjnymi i wojennymi, przekształciły się w konkretny wynik, skuteczny wkład, na przykład, wspomniany już Ice Bucket Challenge z ofiarą pieniędzy dla wsparcia armii.

⁹ О. Шерман, Флешмоб як соціальне явище, w: Особистість в екстремальних умовах, Львів, 2013, s. 83.